

Ο ποιητής Στάθης Κουτσούνης Μπροστά σε αλλότριο ρόπτρο

Αποτελεί ασφαλώς ξεχωριστή χαρά και τιμή για εμένα να συμμετέχω στην αποψινή εκδήλωση¹ συμπαρουσίασης του πρόσφατου ποιητικού και κριτικού έργου του Στάθης Κουτσούνη, ποιητή πρωτίστως, αλλά και πεζογράφου, κριτικού, μελετητή, μάχιμου φιλόλογου/εκπαιδευτικού, με σταθερή, ευδιάκριτη αλλά και διακεκριμένη παρουσία στα πνευματικά και εκπαιδευτικά δρώμενα της χώρας μας εδώ και πολλά χρόνια. Ο επιβλητικός και καλαίσθητος τόμος *Μπροστά σε αλλότριο ρόπτρο. Κριτικές επισκέψεις και άλλα κείμενα*, τον οποίο καλούμαστε να παρουσιάσουμε σήμερα, αποδεικνύει ότι ο συγγραφέας Στάθης Κουτσούνης, προφανώς ένας από τους καλύτερους σύγχρονους ποιητές, είναι ένας βαθύτατα καλλιεργημένος πνευματικός άνθρωπος, ένας χυμώδης τεχνίτης του λόγου, αλλά και ένας ευαίσθητος αναγνώστης. Το ρόπτρο του τίτλου, το οποίο, αξίζει να σημειώσουμε, έχει καταξιωθεί στο παρελθόν ως κατεξοχήν ποιητικό σύμβολο σε τίτλο συλλογής του Γιάννη Ρίτσου, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανθρώπινη παρουσία, την έννοια της επικοινωνίας, αλλά και με την αμφίσημη λέξη *επίσκεψις* του υποτίτλου, παραπέμπει στο πρώτο κριτικό κείμενο του Στάθης Κουτσούνη το 1989, για τη νεοεκδοθείσα τότε ποιητική συλλογή *Αντικλείδια* του Γιώργη Παυλόπουλου, στην οποία υπάρχει, όπως όλοι μπορείτε να ανακαλέσετε, το εμβληματικό ομώνυμο ποίημα ποιητικής, που ξεκινά με τον στίχο «Η Ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή». Επομένως το ρόπτρο είναι παντοδύναμο σύμβολο εισόδου στον κόσμο της ποίησης και, περαιτέρω, της τέχνης και των κειμένων.

Ο ογκώδης τόμος, απολύτως χρηστικός ωστόσο, προσιτός και ευανάγνωστος, καλύπτει ένα μεγάλο χρονικό φάσμα συγκομιδής των κειμένων και αποκαλύπτει ταυτόχρονα τη σύμμεικτη φύση του υλικού, τη συνύπαρξη δηλαδή στην ίδια έκδοση και τη συστέγαση κειμένων διαφορετικών ως προς το είδος, το ύφος, το περιεχόμενο και τον χρόνο δημοσίευσής τους. Ταυτόχρονα όμως, καθώς τα κείμενα διαδέχονται εν σοφία το ένα το άλλο, αναπτύσσουν μια αλλότροπη διαλεκτική συνομιλίας και περικειμενικής εγγύτητας. Το αποτέλεσμα θυμίζει τα λεπταίσθητα σύμμεικτα (*mélanges*) αισθητικά κριτικά γραπτά του Μαρσέλ Προυστ. Το εύρος της σκέψης και των ενδιαφερόντων του συγγραφέα, αλλά και η πολυεΐδεια των εναυσμάτων της γραφής του εξεικονίζονται στο θαυμαστό εικαστικό έργο του γνωστού ζωγράφου Νίκου Οικονομίδη, που όχι απλώς κοσμεί το εξώφυλλο, αλλά αποτελεί σημαίνον *κατώφλι* του έργου –είπαμε ότι η πόρτα της Ποίησης πρέπει να διαθέτει εκτός από ρόπτρο και αντικλείδια και ένα φιλόξενο κατώφλι.

Ο τόμος περιέχει πολυάριθμα κείμενα, χωρισμένα σε δύο μέρη και δύο παραρτήματα, κείμενα ποικίλης προέλευσης, έκτασης και το κυριότερο ειδολογικής ταυτότητας και επικοινωνιακής απόβλεψης. Στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι κείμενα λογοτεχνικής κριτικής, αλλά και τεχνοκριτικής, κινηματογραφικής, θεατρικής και φωτογραφικής κριτικής, μαζί με κείμενα λογοτεχνικής δοκιμαϊκής υφής, ή αμιγώς λογοτεχνικά, κείμενα/μελέτες εκπαιδευτικού προβληματισμού, ανθολογίες, αλλά και κείμενα-απαντήσεις στις προκλήσεις της επικαιρότητας, όπως το μικρό αλλά τόσο δραστικό κείμενο για το *Δεκαήμερο* του Βοκκάκιου, που γράφτηκε ως ανταπόκριση στα δεδομένα της πανδημίας και του εγκλεισμού που όλοι βιώσαμε –τι άλλο καλύτερο από αυτό το έργο θα μπορούσε να σκεφτεί ο φωτεινός νους του ποιητή

παρά τις ιστορίες του *Δεκαήμερου* γεμάτες χαρά της ζωής, αθωότητα, και έρωτα σε όλες τις εκφάνσεις του; Η ζωτική ορμή του έργου έρχεται να σαρώσει την χτυπημένη από την πανούκλα Φλωρεντία του 1348.

Τα όρια των ειδών διαρκώς δοκιμάζονται, συγχέονται και χάνουν τα στεγανά τους μέσα στα όρια του παρόντος τόμου, που καταφέρνει να είναι χειμαρρώδης, ωστόσο καλοσυγκερασμένος. Ο κριτικός λόγος του Στάθη Κουτσούνη είναι και παραμένει στη βάση του ποιητικός, υψηλός, θερμός και αισθησιακός, με έκδηλη την αφθονία των γλωσσικών χυμών. Η φανερή οξυδέρκεια στην κριτική ανάλυση και η πολύ καλή γνώση της θεωρίας λογοτεχνίας συνδυάζονται στη γραφή με ποιητικές τροπικότητες, συνδυασμός ο οποίος απολήγει σε κείμενα που, ενώ βασίζονται στην ανάπτυξη κριτικών θέσεων και θεωρητικών επιχειρημάτων, χάρις στο εμπνευσμένο ύφος τους, την πρωτοτυπία του στοχασμού και την ευφυή σύνθεση της ανάπτυξής τους, μεταδίδουν στον αναγνώστη συγκινησιακούς κραδασμούς, σχεδόν όπως συμβαίνει και όταν διαβάζει ποίηση. Η γλώσσα του ποιητή ως κριτικού και δοκιμιογράφου είναι μια γλώσσα καλλιεργημένη, λεπτή και ευλύγιστη, πυκνή ωστόσο και ακριβής εκεί που πρέπει, ενίοτε ποιητικά επιγραμματική (όπως στις «Σκέψεις ατάκτως εριμμένες περί της σχέσεως χρόνου και ποιήσεως»), γλώσσα που σημαίνει και ταυτόχρονα επιβεβαιώνει την περίφημη αυτοσκοπέυση και αυτοαναφορικότητα του μηνυματός της, χάρις στη συνέργεια ύφους και στοχασμού, τις λελογισμένες και πάντοτε με αισθητική κομψότητα ποιητικές ανατροπές του ύφους και της γλώσσας. Ο κριτικός λόγος του Στάθη Κουτσούνη έχει γερά πνευματικά ερείσματα στη διαχρονική λογοτεχνική παράδοση, εξ ου και η βαθιά χωνεμένη διακειμενικότητα και η υπαινικτικότητα του λόγου του, η ενεργοποίηση της συνδηλωτικής ακτινοβολίας των λέξεων και η ικανότητά του να αναδεικνύει το θέμα και να φτάνει στο βάθος, εκεί, εις τον πάτο της εικόνας. Στην περίπτωση του Στάθη Κουτσούνη νομίζω πως επιβεβαιώνεται ο Τ. Σ. Έλιοτ, ο οποίος γράφει:

Μπορούμε να πούμε πως το καθήκον του ποιητή, ως ποιητή, είναι μόνο έμμεσα στο λαό του: το άμεσο καθήκον του είναι στη γλώσσα του, πρώτα να τη διατηρήσει κι έπειτα να την πλατύνει και να τη βελτιώσει. Εκφράζοντας αυτά που αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι αλλάζει και το συναίσθημα κάνοντάς το πιο συνειδητό· κάνει το λαό ν' αποχτά μεγαλύτερη συνείδηση γι' αυτό που κιόλας αισθάνεται, κι έτσι τον μαθαίνει κάτι για τον εαυτό του. Αλλά δεν είναι απλώς ένας άνθρωπος με περισσότερη επίγνωση από τους λοιπούς ο ποιητής· είναι και ατομικά διαφορετικός από τους άλλους ανθρώπους, και τους ποιητές, και μπορεί να κάνει τους αναγνώστες του να μοιραστούν συνειδητά νέα συναισθήματα που δεν τα 'χαν δοκιμάσει πριν. Να η διαφορά ανάμεσα στον συγγραφέα που είναι απλώς εκκεντρικός ή τρελός και τον γνήσιο ποιητή. Ο πρώτος μπορεί να 'χει συναισθήματα μοναδικά αλλά που δεν μπορούν να τα μοιραστούν οι άλλοι, και γι' αυτό άχρηστα· ο δεύτερος ανακαλύπτει νέες παραλλαγές ευαισθησίας που μπορούν να τις κάνουν δικές τους και οι άλλοι. Κι εκφράζοντάς τες αναπτύσσει και πλουτίζει τη γλώσσα του.

Μέσα από το σύνολο των μελετών αυτού του βιβλίου προβάλλεται επίσης άμεσα ή έμμεσα η κωδικοποιημένη ήδη από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα άμιλλα μεταξύ των τεχνών, η οποία στη σύγχρονη εποχή παίρνει τη μορφή της διακαλλιτεχνικής ποιητικής και της πολυδύναμης σύγκρισης που επιτρέπει τη σύγκλιση και τον διάλογο μεταξύ των διαφορετικών σημειωτικών κωδίκων. Διαπιστώνουμε την επαναληπτική ενασχόληση του συγγραφέα με καλλιτέχνες που είναι ταυτόχρονα ποιητές και ζωγράφοι, αλλά και την έλξη που του ασκεί το «ολικό έργο», έτσι όπως αυτό

καθιερώθηκε στην περιοχή της αισθητικής στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα κυρίως μέσα από το έργο του Ριχάρδου Βάγκνερ. Άλλωστε, στο πρώτο κίολας κριτικό κείμενο του βιβλίου για τις τραγωδίες του Σοφοκλή κάνει λόγο για το πρώτο σύνθετο έργο της αρχαιότητας, την τραγωδία.

Δεν μπορώ να αποφύγω τον πειρασμό να πω δυο λόγια για τα εκπαιδευτικά μελετήματα/παρεμβάσεις του συγγραφέα σε καίρια θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, την παιδεία ή ειδικότερα τη λογοτεχνία σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Ο συγγραφέας αναδεικνύει την παιδαγωγούσα δύναμη της ανθολόγησης, ενώ ως προδρομικές χαιρετίζονται οι απόψεις του για τη διδασκαλία του ολόκληρου, αυτοτελούς εκτενούς έργου που εισάγεται επισήμως πλέον μέσα από τα νέα Προγράμματα Σπουδών για τη λογοτεχνία στο Γυμνάσιο και το Λύκειο. Από τα ωραιότερα κείμενα του τόμου είναι οι προσφωνήσεις του συγγραφέα και Λυκειάρχη Στάθη Κουτσούνη σε τελετές αποφοίτησης: εγκάρδιες και ευαίσθητες προσκλήσεις ζωής και αυτοπραγμάτωσης προς τους νέους ανθρώπους σε ένα σημαντικό κατώφλι της ζωής τους. Ο συγγραφέας απευθύνεται στους νέους με λόγο παραινετικό, γνήσιο και ειλικρινή και τους προτρέπει με τρόπο που θυμίζει το νιτσεικό «γίνε αυτό που είσαι».

Ο κριτικός Στάθης Κουτσούνης είναι και παραμένει ποιητής. Η ποίηση, γράφει ο ίδιος, «αποτελεί από μόνη της μια πραγματικότητα. Την Άλλη πραγματικότητα, την αθέατη πλευρά των πραγμάτων, τη σκοτεινή ή την πιο φωτεινή, που τυφλώνει με το φως της και δεν γίνεται ορατή από όλους». Η ποίηση ως λόγος που κλίνει προς το αινίττεσθαι, ως αινιγματικός λόγος που παραπέμπει σε επάλληλες ερμηνείες ή ως γρίφος που παραμένει εσαεί απρόσιτος, καταδεικνύει την υπαρξιακή αγωνία του Ποιητή όσο και τη δοκιμασία του να δώσει στο περιεχόμενο την κατάλληλη μορφή και να δαμάσει τις λέξεις, αρθρώνοντας το άρρητο. Σε ολόκληρο το έργο ο Στάθης Κουτσούνης αναιρεί ή υπονομεύει την ορθολογιστική προσέγγιση της τέχνης, υψώνοντας το όνειρο, την ποιητική διαίσθηση και την ευαισθησία πάνω από την κριτική που είναι αφυδατωμένη από τους χυμούς της συγκίνησης. Ίσως για τον λόγο αυτόν αποδέχεται και προβάλλει τον περίφημο ορισμό της ποίησης ως υπέρτατης συγκινησιακής χρήσης της γλώσσας. Η ποίηση είναι πάνω από όλα, ίσως, για τον συγγραφέα, ένας τρόπος του υπάρχουν, που τροφοδοτείται από την ψυχή και τις αισθήσεις, παραδίδοντας στην αιωνιότητα όσα πράγματι αξίζουν. Δεν μπορεί να επέμβει διορθωτικά στην παθογένεια της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά κάτι τέτοιο δεν αποτελεί άμεσο στόχο της. Η Ποίηση, γράφει ο Στάθης Κουτσούνης, δεν ανατρέπει καθεστώςα.

Ως πνευματικός άνθρωπος και δημιουργός ο Στάθης Κουτσούνης έχει απόλυτη συναίσθηση ότι γράφει σε μια εποχή μεταμοντέρνας καχυποψίας, ίσως αρνησίθρησκη, όπου η πραγματικότητα με όλη την έκδηλη και την υπόρρητη βία της γίνεται αισθητή επώδυνα ως τοπίο θραυσμάτων. Στο τελευταίο κείμενο του τόμου, έναν αποχαιρετισμό, επαναφέρει έναν εμβληματικό στίχο της προσωπικής του μυθολογίας, ο οποίος μιλά για την «Αυτοκρατορία του Μαύρου με τα τρομερά κι αναρίθμητα στόματα» –πρόκειται για μια εικόνα παντοδύναμη, διακαλλιτεχνική, ένα *bocca del' inferno*, έτσι όπως το ξέρουμε από τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, την όπερα, γενικά από όλες τις μορφές τέχνης.

Παρ' όλα αυτά, ο συγγραφέας μάς καλεί να μοιραστούμε παρηγορητικά ένα κοινό «συνειδέναι», μια κοινή αντίληψη για τη ζωή που πρέπει να τη ζούμε με όλες μας τις αισθήσεις με συντροφιά την ποίηση και την τέχνη. Ο τόμος *Μπροστά σε αλλότριο*

ρόπτρο μας καλεί να αναγνωρίσουμε ότι όλα έχουν χαθεί, αφού ο πάντων αρπακτής Αΐδης ελλοχεύει, αλλά ταυτόχρονα τίποτα δεν έχει χαθεί, όσο υπάρχει «αυτός ο άλλος κόσμος που είναι όμως μέσα σ' αυτόν εδώ» (Γουίλιαμ Μπάτλερ Γέιτς).

1. Το κείμενο που προηγείται είναι η εισήγηση της συγγραφέως για το βιβλίο του Στάθη Κουτσούνη *Μπροστά σε αλλότριο ρόπτρο. Κριτικές επισκέψεις και άλλα κείμενα (1989-2020)*, εκδ. Μεταίχμιο 2022, το οποίο παρουσιάστηκε, μαζί με την ποιητική συλλογή του *Στου κανενός τη χώρα*, Μεταίχμιο 2020, στον Ιανό, στις 4 Μαΐου 2022.

Τζίνα Καλογήρου

[Βιότοπος Πολιτισμού **Culture Book**, 11 Μαΐου 2022]